

Rozprawka da się lubić

Jak skutecznie przygotować uczniów do napisania rozprawki na egzaminie po ósmej klasie

„Mowa wiąże się nierozdzielnie z procesem myślenia. Myśl, której nie umiemy wypowiedzieć, nie jest ścisła, jasna i skończona (...). Dopiero gdy uda nam się to osiągnąć, jesteśmy przeświadczeni, że wiemy i rozumiemy”.

Karolina Pojawska

I. Praca o charakterze argumentacyjnym na egzaminie po ósmej klasie

Podczas lekcji języka polskiego staramy się nieustannie pobudzać naszych uczniów do myślenia i rozwijać w nich umiejętność jasnego wypowiedzania owych myśli. Mamy słusze poczucie, że logika wypowiedzi jest odzwierciedleniem logiki rozumowania. Formami, w których przejrzystość wywodu oraz elementy retoryczne odgrywają największą rolę, są wypowiedzi o charakterze argumentacyjnym.

Umiejętność ich redagowania będzie sprawdzana podczas egzaminu po ósmej klasie szkoły podstawowej. Zarówno zapisy podstawy programowej, jak i wytyczne Centralnej Komisji Egzaminacyjnej dostarczają nam wielu cennych informacji na ten temat. Już we wstępie Informatora o egzaminie ósmoklasisty z języka polskiego możemy przeczytać, że:

„W zadaniach egzaminacyjnych szczególny nacisk zostanie położony na sprawdzanie umiejętności związanych z argumentowaniem, wnioskowaniem, formułowaniem opinii. Udzielenie poprawnej odpowiedzi będzie wymagało również kompetencji literackich (np. rozumienia sensu utworów), kulturowych (np. interpretacji plakatu), językowych (np. świadomego korzystania z różnych środków językowych)”¹.

Wypowiedzi o charakterze argumentacyjnym

Zgodnie z podstawą programową z dnia 14 lutego 2017 roku dla II etapu edukacyjnego „poznawanie podstawowych zasad retoryki, w szczególności argumentowania, oraz rozpoznawanie manipulacji językowej” (III.6) jest jednym z nadrzędnych celów kształcenia w edukacji polonistycznej. Uczeń kończący klasę VI powinien między innymi:

- przedstawiać własne rozumienie utworu i je uzasadniać (I.1.17),
- wyrażać własny sąd o postaciach i zdarzeniach (I.1.19),
- rozróżniać argumenty odnoszące się do faktów i logiki oraz odwołujące się do emocji (III.1.2),
- dokonywać selekcji informacji (III.1.4),
- tworzyć (...) tekst o charakterze argumentacyjnym (III.2.1).

Absolwent szkoły podstawowej (kończąc klasę VIII) powinien ponadto:

- funkcjonalnie wykorzystywać środki retoryczne oraz rozumieć ich oddziaływanie na odbiorcę (III.1.1),
- wykorzystywać znajomość zasad tworzenia tezy i hipotezy oraz argumentów przy tworzeniu rozprawki oraz innych tekstów argumentacyjnych (III.1.4),
- odróżniać przykład od argumentu (III.1.5),
- przeprowadzać wnioskowanie jako element wywodu argumentacyjnego (III.1.6),
- zgadzać się z cudzymi poglądami lub polemizować z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie (III.1.7),
- tworzyć spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: recenzja, rozprawka, podanie, (...) list motywacyjny, przemówienie (...) (III.2.1).

Powyższe treści znajdują swoje odzwierciedlenie w poleceniach zawartych w arkuszach próbnych i egzaminacyjnych, a także materiałach informacyjnych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej. Jako wypowiedzi o charakterze argumentacyjnym pojawiają się tam w szczególności:

- rozprawka,
- przemówienie,
- artykuł,
- list otwarty.

¹ Informator o egzaminie ósmoklasisty z języka polskiego, Centralna Komisja Egzaminacyjna, Warszawa 2017 s. 5.

(choć argumentowania i uzasadniania własnego zdania wymagają również takie formy wypowiedzi, jak: list oficjalny, list motywacyjny, podanie czy recenzja, i nie można wykluczyć ich pojawienia się na egzaminie).

Nieodzownymi składnikami wszystkich powyższych form wypowiedzi są:

- logika wypowiedzi,
- zajęcie stanowiska,
- solidne i pogłębione argumentowanie,
- porządkowanie argumentów.

Kryteria oceny wypowiedzi o charakterze argumentacyjnym

Wypowiedź o charakterze argumentacyjnym oceniana będzie w następujących kryteriach:

1. Realizacja tematu wypowiedzi

Oceniając wypowiedź ucznia w tym kryterium, egzaminator będzie rozważał m.in., czy:

1. wypowiedź jest zgodna z formą wskazaną w poleceniu,
2. w wypowiedzi ujęte zostały wszystkie kluczowe elementy tematu, np. czy uczeń w odpowiedni sposób odwołał się do lektury wskazanej w poleceniu,
3. wypowiedź jest w całości na temat.

2 pkt	<ul style="list-style-type: none"> • Forma wypowiedzi zgodna z formą wskazaną w poleceniu. • Wszystkie pozostałe elementy polecenia uwzględnione. • Wypowiedź w całości dotyczy problemu wskazanego w poleceniu.
1 pkt	<ul style="list-style-type: none"> • Forma wypowiedzi zgodna z formą wskazaną w poleceniu. • Nieuwzględniony jeden element polecenia (inne niż forma). ORAZ/LUB • W pracy występują fragmenty niedotyczące problemu wskazanego w poleceniu.
0 pkt	<ul style="list-style-type: none"> • Forma wypowiedzi niezgodna z formą wskazaną w poleceniu. ALBO • Nieuwzględnione co najmniej dwa elementy polecenia (inne niż forma).

Uwaga: jeżeli za wypowiedź przyznano 0 pkt w kryterium Realizacja tematu wypowiedzi, we wszystkich pozostałych kryteriach przyznaje się 0 pkt.

2. Elementy retoryczne

Oceniając wypowiedź ucznia w tym kryterium, egzaminator będzie rozważał m.in., czy:

1. argumentacja w pracy jest wnikliwa,
2. argumenty są poparte właściwymi przykładami,
3. argumenty są przedstawione w sposób uporządkowany, np. od najbardziej do najmniej ważnego albo w porządku argument - kontrargument.

5 pkt	<ul style="list-style-type: none"> • Pogłębiona argumentacja. • Argumenty odwołujące się np. do faktów, logiki, emocji, zilustrowane odpowiednimi przykładami ORAZ/LUB wykorzystanie przykładów w funkcji argumentacyjnej. • Argumenty/przykłady uporządkowane, np. zhierarchizowane.
4 pkt	Praca spełnia wszystkie wymagania na 3 pkt i niektóre na 5 pkt.
3 pkt	<ul style="list-style-type: none"> • Powierzchnowa argumentacja; w wypowiedzi brak wnikliwości. • Niektóre argumenty zilustrowane odpowiednimi przykładami ORAZ/LUB wykorzystanie przykładów w funkcji argumentacyjnej. • Argumenty/przykłady częściowo uporządkowane.
2 pkt	Praca spełnia wszystkie wymagania na 1 pkt i niektóre na 3 pkt.

1 pkt	<ul style="list-style-type: none"> • Podjęta próba argumentowania. • Ograniczenie do wyliczenia powierzchownie omówionych przykładów, powiązanych z problemem określonym w temacie.
0 pkt	• Praca nie spełnia co najmniej jednego wymagania określonego na 1 pkt.

3. Kompetencje literackie i kulturowe

Oceniając wypowiedź ucznia w tym kryterium, egzaminator będzie rozważał m.in., czy:

1. uczeń wykorzystał znajomość lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu (a także innych tekstów – jeżeli polecenie tego wymagało) w sposób funkcjonalny, tzn. np. czy przywołał w pracy takie wydarzenia albo omówił takie wątki, które istotnie wspierają jego tok rozumowania albo dobrze ilustrują to, o czym pisze,
2. pisząc np. o wydarzeniach z danej lektury, nie popełnił błędów, np. nie pomylił imion postaci, nie przypisał postaciom cech, których nie posiadają, bądź nie wymyślił wydarzeń, których w lekturze nie ma.

2 pkt	<ul style="list-style-type: none"> • Funkcjonalne wykorzystanie znajomości lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu (oraz innego tekstu literackiego lub tekstu kultury, jeżeli polecenie tego wymaga). • Poprawność rzeczowa.
1 pkt	<ul style="list-style-type: none"> • Funkcjonalne wykorzystanie znajomości lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu (oraz częściowo funkcjonalne wykorzystanie innego tekstu literackiego lub tekstu kultury, jeżeli polecenie tego wymaga). <p>ALBO</p> <p>Częściowo funkcjonalne wykorzystanie znajomości lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu (oraz funkcjonalne wykorzystanie innego tekstu literackiego lub tekstu kultury, jeżeli polecenie tego wymaga).</p> <p>ALBO</p> <p>Częściowo funkcjonalne wykorzystanie znajomości lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu (oraz częściowo funkcjonalne wykorzystanie innego tekstu literackiego lub tekstu kultury, jeżeli polecenie tego wymaga).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dopuszczalne 1-2 błędy rzeczowe.
0 pkt	• Praca nie spełnia co najmniej jednego wymagania określonego na 1 pkt.

4. Kompozycja tekstu

Oceniając wypowiedź ucznia w tym kryterium, egzaminator będzie rozważał m.in., czy:

1. kompozycja wypowiedzi jest zgodna z formą wskazaną w poleceniu, np. czy rozprawka zawiera wstęp, rozwinięcie i zakończenie, a list – zwrot do adresata, wstęp, rozwinięcie, zakończenie i zwrot pożegnalny,
2. wypowiedź jest spójna, tzn. czy jest napisana w taki sposób, że łatwo się ją czyta dzięki np. jasnym powiązaniom wewnątrz zdań oraz między zdaniami i akapitami tekstu,
3. wypowiedź jest logiczna, tzn. czy jest zbiorem uporządkowanych myśli,
4. wypowiedź jest podzielona na odpowiednio wyodrębnione graficznie akapity, z których każdy stanowi logicznie zorganizowaną, zwartą całość.

2 pkt	<ul style="list-style-type: none"> • Kompozycja zgodna z formą wypowiedzi. • Graficznie wyodrębnione akapity. • Dopuszczalna 1 usterka w zakresie spójności ALBO logiki wypowiedzi, ALBO podziału wypowiedzi na funkcjonalne akapity.
1 pkt	<ul style="list-style-type: none"> • Kompozycja zgodna z formą wypowiedzi. • Graficznie wyodrębnione akapity. • Dopuszczalne łącznie 2-3 usterki w zakresie spójności ORAZ/ALBO logiki wypowiedzi.
0 pkt	• Praca nie spełnia co najmniej jednego wymagania określonego na 1 pkt.

5. Styl

Oceniając wypowiedź ucznia w tym kryterium, egzaminator będzie rozważał m.in., czy:

1. styl wypowiedzi jest odpowiedni do jej treści i formy, tzn. np. czy uczeń nie napisał rozprawki, stosując słownictwo charakterystyczne dla stylu potocznego w odmianie mówionej,
2. styl wypowiedzi jest jednolity, tzn. czy uczeń konsekwentnie posługuje się jednym, wybranym stylem, a jeżeli miesza różne style w wypowiedzi, to czy jest to uzasadnione (czy czemuś to służy).

2 pkt	<ul style="list-style-type: none"> • Odpowiedni do treści i formy wypowiedzi. • Jednolity.
1 pkt	• Sporadyczne usterki w odpowiedniości ORAZ/LUB jednolitości stylu.
0 pkt	• Praca nie spełnia wymagań określonych na 1 pkt.

6. Język

Oceniając wypowiedź ucznia w tym kryterium, egzaminator będzie rozważał m.in. czy:

1. uczeń poprawnie użył w wypowiedzi różnych rodzajów zdań i bogatej leksyki (np. frazeologizmów, wyrazów rzadziej używanych w języku polskim) czy też ograniczył się do najprostszycch środków językowych,
2. środki językowe, których użył uczeń, pozwalają mu zrealizować temat w sposób swobodny i precyzyjny czy też pobieżny, sprawiający trudność w zrozumieniu tekstu.

W ocenie egzaminator uwzględni również liczbę wszystkich błędów językowych, które uczeń popełnił w wypowiedzi.

Oceniając język wypowiedzi, egzaminator najpierw oceni zakres użytych środków językowych, a następnie ich poprawność. Ostateczną liczbę punktów ustali na podstawie oceny obu tych aspektów wypowiedzi, zgodnie z poniższą tabelą.

Poprawność środków Zakres środków	Nie więcej niż 2 błędy językowe	3 lub 4 błędy językowe	5 lub 6 błędów językowych	7-9 błędów językowych	10 lub więcej błędów językowych
Szeroki zakres środków językowych, tzn.: <ul style="list-style-type: none"> • zróżnicowana składnia, • zróżnicowana leksyka, w tym np. bogata frazeologia, precyzyjne słownictwo, umożliwiające pełną i swobodną realizację tematu. 	4 pkt	3 pkt	2 pkt	1 pkt	0 pkt
Zadowalający zakres środków językowych, tzn. składnia i leksyka stosowne/odpowiednie do realizacji tematu.	3 pkt	2 pkt	1 pkt	0 pkt	0 pkt
Wąski zakres środków językowych, tzn. składnia i leksyka proste/ograniczone, utrudniające realizację tematu.	2 pkt	1 pkt	0 pkt	0 pkt	0 pkt

Przykładowo za wypowiedź, w której uczeń użył zadowalającego zakresu środków językowych i popełnił 4 błędy językowe, egzaminator przyzna 2 pkt w tym kryterium.

7. Ortografia

Oceniając wypowiedź ucznia w tym kryterium, egzaminator uwzględni liczbę błędów ortograficznych, które uczeń popełnił w wypowiedzi.

2 pkt	Nie więcej niż 1 błąd ortograficzny.
1 pkt	3–4 błędy ortograficzne.
0 pkt	4 lub więcej błędów ortograficznych.

8. Interpunkcja

Oceniając wypowiedź ucznia w tym kryterium, egzaminator uwzględni liczbę błędów interpunkcyjnych, które uczeń popełnił w wypowiedzi.

1 pkt	Nie więcej niż 5 błędów interpunkcyjnych.
0 pkt	6 lub więcej błędów interpunkcyjnych.

Uwagi dodatkowe

1. Jeżeli wypowiedź w całości jest nie na temat, egzaminator oceni ją na 0 pkt.
2. Jeżeli w wypowiedzi uczeń w ogóle nie odwołał się do treści lektury obowiązkowej wskazanej w poleceniu, za całą wypowiedź egzaminator przyzna 0 pkt.
3. Jeżeli wypowiedź jest nieczytelna, egzaminator oceni ją na 0 pkt.
4. Jeżeli wypowiedź nie zawiera w ogóle rozwinięcia (np. uczeń napisał tylko wstęp), egzaminator przyzna 0 pkt w każdym kryterium.
5. Jeżeli wypowiedź zawiera 180 słów lub mniej, jest oceniana wyłącznie w kryteriach: realizacji tematu wypowiedzi, elementów twórczych / elementów retorycznych oraz kompetencji literackich i kulturowych. W pozostałych kryteriach egzaminator przyzna 0 punktów.
6. Jeżeli wypowiedź jest napisana niesamodzielnie, np. zawiera fragmenty odtworzone z podręcznika, zadania zawartego w arkuszu egzaminacyjnym lub innego źródła, w tym internetowego, lub jest przepisana od innego ucznia, wówczas egzamin z języka polskiego, w przypadku takiego ucznia, zostanie unieważniony.
7. W ocenie poprawności językowej nie bierze się pod uwagę błędów ortograficznych w wypowiedziach uczniów, którym przyznano takie dostosowanie warunków przeprowadzenia egzaminu, zgodnie z Komunikatem dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej w sprawie szczegółowych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty w danym roku szkolnym.
8. Zabronione jest pisanie wypowiedzi obraźliwych, wulgarnych lub propagujących postępowanie niezgodne z prawem. W przypadku takich wypowiedzi zostanie podjęta indywidualna decyzja dotycząca danej pracy, np. nie zostaną przyznane punkty za styl i język lub cała wypowiedź nie będzie podlegała ocenie².

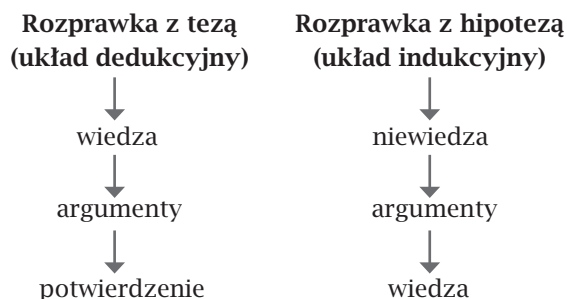
II. Budowa rozprawki i wywodu argumentacyjnego

Rozprawka (łac. dissertatio) to według Słownika języka polskiego 1. «niewielka rozprawa naukowa» 2. «pisemna praca szkolna, w której uczeń ma uzasadnić jakąś tezę». Wyraz ten oznaczał pierwotnie pisemne rozważenie jakiegoś zagadnienia.

Już sama nazwa formy wypowiedzi sugeruje więc, iż musi ona zawierać: zarys owego zagadnienia lub problemu, a także propozycję jego rozwiązania (tezę) oraz argumenty, które będą przemawiać za jej słuszością. W zależności od tego, jaką drogę rozumowania (dedukcyjną czy indukcyjną) obierze autor, może mieć ona różną budowę:

² Na podstawie *Informatora o egzaminie ósmoklasisty z języka polskiego od roku szkolnego 2018/2019*, Centralna Komisja Egzaminacyjna, Warszawa 2017, s. 8–12.

- a) rozprawka z tezą zmierza od wiedzy – poprzez argumenty – do potwierdzenia,
 b) rozprawka z hipotezą zmierza od niewiedzy – poprzez argumenty – do wiedzy³.

Rozprawka ma bardzo wyraźną trójdzielną kompozycję:

- wstęp, w którym należy nawiązać do tematu oraz sformułować tezę (nawiązanie może mieć formę pytania, odwołania do wspólnych z czytelnikiem doświadczeń lub przytoczenia ogólnych praw, opinii),
- rozwinięcie, w którym następuje rozważenie problemu, podanie wnikliwych argumentów popartych konkretnymi przykładami, sformułowanie wniosków cząstkowych,
- zakończenie, w którym podsumowuje się rozważania, uogólnia wnioski cząstkowe, formułuje ostateczny wniosek, który potwierdza tezę (nie należy ograniczać go jedynie do powtórzenia najważniejszych treści, gdyż bez owego uogólnienia traci ono swoją istotę).

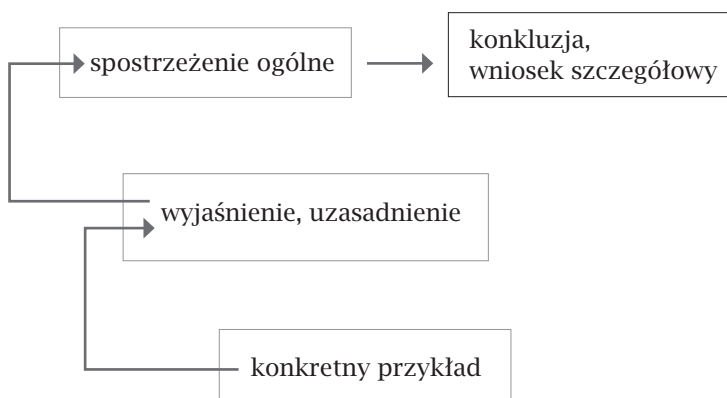
Tak pojęta rozprawka kształci uniwersalne umiejętności, takie jak umiejętność wyrażania i bronienia własnego zdania, wnioskowania czy logicznego myślenia, a także porządkowania informacji w celu wyciągnięcia słusznych wniosków czy ich funkcjonalnego wykorzystania.

Pisanie rozprawki wymaga stosowania odpowiedniego słownictwa.

Słownictwo			
służące osiągnięciu spójności wypowiedzi	porządkujące argumentowanie	wyrażające opinie piszącego	wprowadzające cytaty
przede wszystkim ponadto poza tym mimo to dlatego jednakże zatem więc	przede wszystkim po pierwsze najważniejsze na początku ponadto po drugie następny argument to na koniec	myślę, że sądzę moim zdaniem z całą pewnością bez wątplenia prawdopodobnie	powołam się na słowa ma rację, mówiąc świadczą o tym słowa potwierdza to następujący fragment

Istotą tej formy wypowiedzi jest **argumentowanie**. Budowę argumentu można przedstawić na następującym schemacie:

Argumentowanie rozpoczynamy od podania naszego **spostrzeżenia**. Następnie wyjaśniamy je, odwołując się do ogólnej wiedzy, logiki, obserwacji. Popieramy swoje słowa konkretnym **przykładem**, z którym trudno dyskutować, gdyż dotyczy faktów (w wypadku rozprawki egzaminacyjnej są to konkretne treści z lektury). Tak przeprowadzone rozumowanie pozwala wysnuć **wniosek szczegółowy potwierdzający słuszność spostrzeżenia**.

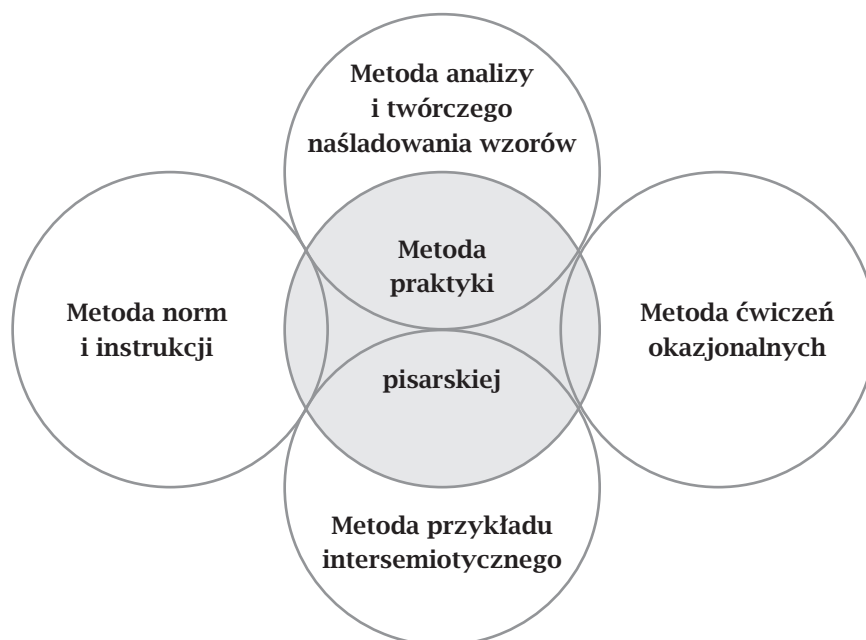
³ Za: Kuziak M., Rzepczyński S., *Jak pisać?*, Wydawnictwo Park Sp z o.o., Bielsko-Biała 2005, s. 162

III. Metody kształcenia sprawności językowej wg Anny Dyduchowej

W książce *Metody kształcenia sprawności językowej uczniów. Projekt systemu, model podręcznika* Anna Dyduchowa podkreśla, że, podobnie jak każda inna umiejętność (np. mnożenie lub jazda na rowerze), owa sprawność językowa powinna być kształtowana według określonego uniwersalnego porządku:

1. Wyjaśnienie nazwy i znaczenia danej umiejętności.
2. Sformułowanie reguł działania.
3. Wskazanie wzoru.
4. Naśladowanie wzoru w celu poznania praktycznej wartości umiejętności.
5. Samodzielne kierowanie działaniem.
6. Systematyczne ćwiczenia przekształcające umiejętność w nawyk.

Koncepcja ta silnie akcentuje działanie uczniów, którzy są aktywni w procesie dochodzenia do umiejętności i dobrych nawyków językowych. Mogą to osiągnąć przy zastosowaniu w procesie dydaktycznym pięciu uzupełniających się wzajemnie metod.

Na podstawie: A. Dyduchowa, *Metody kształcenia sprawności językowej uczniów. Projekt systemu, model podręcznika*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1988, s. 61.

1. Metoda analizy i twórczego naśladowania wzorów

Polega na pracy z tekstem wzorcowym (zarówno pod względem kompozycji, jak i języka). Jej celem jest uświadomienie uczniom cech gatunkowych, struktur językowych i wyznaczników kompozycyjnych tekstu. Tekst ów może być fragmentem literackim, publicystycznym, a nawet dziełem ucznia czy nauczyciela. Praca przebiega zgodnie z następującym porządkiem:

2. Metoda norm i instrukcji

Sprawdza się szczególnie w wypadku tekstów silnie sformalizowanych, których tworzenie przypomina powielanie szablonu. Są to np. zaproszenia, sprawozdania, podania, protokoły, ale też ogłoszenia, listy oficjalne, a w pewnym stopniu także rozprawki. Obejmuje ona:

1. Zapoznanie uczniów z zasadami konstruowania danej wypowiedzi.
2. Samodzielne tworzenie wypowiedzi przez ucznia wg otrzymanych instrukcji.
3. Porównanie własnego tekstu z pierwotnym wzorem.
4. Różnorodne ćwiczenia (leksykalne, składniowe, stylistyczne, kompozycyjne itp.), których rodzaj zależy od deficytów tekstu uczniowskiego.
5. Samodzielną korektę i redakcję tekstu.

Bardzo istotnym elementem pracy tą metodą jest konfrontacja własnego tekstu ze wzorem. To okazja do uzyskania przez ucznia informacji zwrotnej – innej niż tradycyjna ocena szkolna – oraz do autokorekty.

3. Metoda przekładu intersemiotycznego

Metoda ta wykorzystuje do rozwijania sprawności językowej dziecięcą potrzebę zabawy. Przetwarzanie wrażeń czy spostrzeżeń wymaga uświadomienia sobie sensów, zależności i powiązań pomiędzy nimi. Przekład intersemiotyczny wydobywa je i konkretyzuje. Może to robić za pomocą obrazu, symulacji, inscenizacji bądź w innej formie. W pracy tą metodą wyróżnia się kilka etapów, z których najważniejszym dla rozwijania sprawności językowej jest etap ostatni – wypowiedź na temat przekładu.

4. Metoda okazjonalnych ćwiczeń sprawnościowych

Wymienione wcześniej metody stwarzają liczne okazje do wypowiadania się (swobodnego lub we wskazanych formach), ale dopiero metoda ćwiczeń okazjonalnych pozwala nieustannie integrować różne obszary języka polskiego. W jej zakres wchodzi bowiem „różnorodne ćwiczenia sprawnościowe: słownikowo-frazeologiczne, składniowe, stylistyczne, kompozycyjne, redakcyjne, występujące okolicznościowo w różnego typu lekcjach, podporządkowane tematowi tych lekcji, stanowiące integralną część jednostki lekcyjnej oraz poddające się jej tokowi metodycznemu”⁴.

5. Metoda praktyki pisarskiej

Metoda praktyki pisarskiej nakłada się na wszystkie pozostałe działania, które wspierają ją i przygotowują uczniów do tworzenia własnych tekstów. Pomyślana jest „jako wielka zabawa uczniów w twórców publikujących swe prace na łamach pisemka klasowego, w gazetce ściennej, pamiątkowym albumie, czasopiśmie dziecięcym lub młodzieżowym, czy wreszcie na różnych uroczystościach i wieczornicach szkolnych”⁵.

Jej podstawę stanowią tworzenie swobodnych tekstów, zaangażowanie oraz zabawa. Dlatego też często wykorzystuje ona „wchodzenie w rolę”. Zakłada kilka etapów:

1. Pisanie swobodnych tekstów.
2. Prezentację ich na forum klasy.
3. Wybór najciekawszego tekstu.
4. Jego kosmetykę językowo-stylistyczną.

Pozwala to na wykorzystanie elementów metody praktyki pisarskiej w nauce redagowania tekstów, które z formalnego punktu widzenia nie są wypowiedziami swobodnymi. Pełną swobodę wyboru tematu możemy bowiem zastąpić poszukiwaniem interesujących dla młodych ludzi zagadnień. Prezentacja tekstu może odbyć się w formie dyskusji, która daje uczniom możliwość swobodnej wypowiedzi i stwarza okazję do zaprezentowania pracy. Warto też skupić się na ostatniej fazie, którą jest kosmetyka tekstu dokonywana zarówno przez samego autora, jak i zespół.

⁴ A. Dyduchowa, *Metody kształcenia sprawności językowej uczniów. Projekt systemu, model podręcznika*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1988, s. 113.

⁵ Tamże, s. 121.

IV. Metody i ćwiczenia doskonalące umiejętności niezbędne do redagowania wypowiedzi argumentacyjnej

1. Zajmowanie stanowiska

Ćwiczenie 1

Polecenie należy podać uczniom przed omówieniem lektury. Wykonywanie ćwiczenia powinno towarzyszyć czytaniu przez nich tekstu.

Czytając lekturę, wypisz problemy poruszone w tekście lub obecne w nim motywy. Każdy z nich krótko wyjaśnij. Następnie zajmij stanowisko wobec niego.

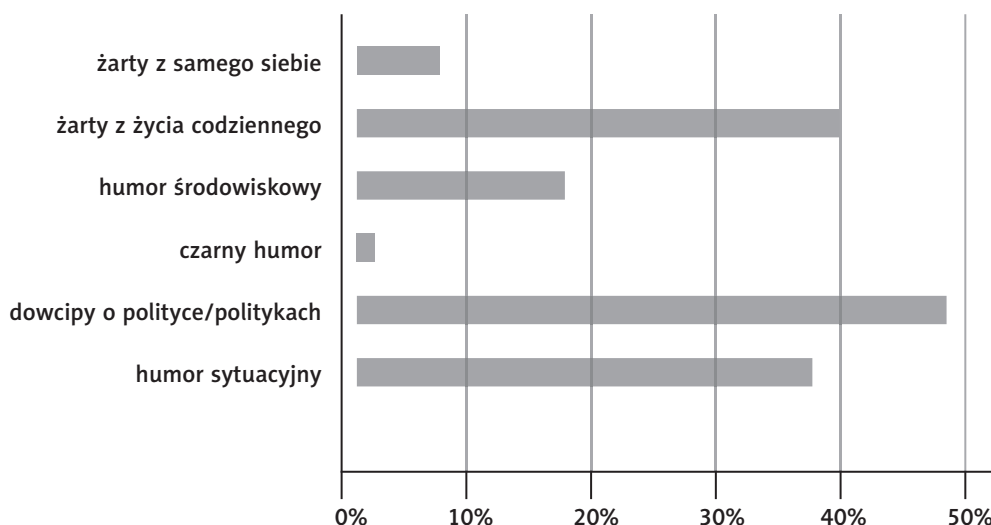
Wzór wypełnienia tabeli na przykładzie satyry „Żona modna” I. Krasickiego:

Problem/motyw	Wyjaśnienie	Stanowisko
<i>uleganie modzie</i>	<i>Moda towarzyszy nam na co dzień od wieków. Wpływa na styl ubierania się, wystrój mieszkań, a nawet sposób spędzania czasu. Zdarza się, że ludzie ślepo jej ulegają i podporządkowują swoje wybory.</i>	<i>Uważam, że nie warto całkowicie ulegać zmieniającym się trendom.</i>
<i>niedobre małżeństwa</i>
<i>brak szczerości w relacji</i>
<i>itd.</i>

Ćwiczenie 2

a) Obejrzyj podany poniżej wykres. W parach zastanówcie się, jakie INFORMACJE można z niego wyczytać. Sporządźcie listę zawierającą jak najwięcej elementów.

Wyniki ankiety – z czego najczęściej śmieją się Polacy

Źródło: <http://wiadomosci.com/polacy-maja-poczucia-humoru-zaskakujace-wyniki-badan-niemieckiego-socjologa/>

- b) Porównajcie wyniki swojej pracy z parą obok was. Uzupełnijcie swoje listy.
- c) Teraz zastanówcie się i zapiszcie WNIOSKI, jakie można wysnuć na podstawie wykresu. Później zapiszcie HIPOTEZY, czyli wszystkie możliwe wyjaśnienia badanego przez was zjawiska. Jak można by sprawdzić te hipotezy?
- d) Zaplanujcie i wykonajcie własną pracę badawczą. Jej wyniki zapiszcie w formie tekstu, w którym przedstawicie hipotezę, argumenty i przykłady na jej poparcie.

Ćwiczenie 3

Argumenty „za i przeciw”

Ćwiczenie uczy prezentacji własnego zdania i punktu widzenia, zajmowania stanowiska wobec problemu, który budzi kontrowersje i nie pozwala sformułować oczywistych rozwiązań.

Przebieg:

1. Zaprezentowanie problemu, sformułowanie do niego tezy i zapisanie jej na tablicy.
2. Zajęcie przez uczniów stanowiska poprzez zapisanie na karteczkach samoprzylepnych odpowiedniego symbolu:
 - ++ całkowicie się zgadzam
 - + raczej się zgadzam
 - = jestem neutralny
 - raczej się nie zgadzam
 - całkowicie się nie zgadzam
3. Praca w grupach (parach) o takich samych stanowiskach. Przedyskutowanie problemu, wymiana spostrzeżeń i uwag służąca wzbogaceniu i pogłębieniu argumentów członków grupy.
4. Zmiana grup na sygnał nauczyciela – uczniowie dobierają się w grupy o zbliżonym stanowisku (np. „+” z „++”. Osoby z symbolem „=” mogą zachować neutralność, przysłuchując się dyskusjom). W nowych grupach (parach) uczniowie dyskutują nad problemem, używając kontrargumentów.
5. Kolejna zmiana grup (par) na sygnał nauczyciela. Praca uczniów w grupach o odwrotnych stanowiskach (np. „-” z „++”). Uczniowie dyskutują, używając kontrargumentów i argumentów zebranych we wcześniejszych rundach.
6. Powrót do pierwotnych grup i wymiana uwag, spostrzeżeń, zdobytych argumentów, przywołanie trafnych kontrargumentów.
7. Ponowne zajęcie stanowiska wobec problemu poprzez narysowanie na kartkach samoprzylepnych odpowiednich symboli.
8. Wypowiedzi uczniów, którzy zmienili lub umocnili swoje stanowisko. Wskazanie argumentów i kontrargumentów, które skłoniły ich do zmiany zdania.

Propozycje tematów nawiązujących do lektur obowiązkowych:

- Czy Świtezianka słusznie ukarała Strzelca?
- Czy Balladyna była skazana na klęskę?
- Czy rzeczywiście jedyną szansą ocalenia było dla Stasia i Nel zabicie porywaczy?
- Czy wyobraźnia zawsze pomaga? (w odniesieniu do Ani z Zielonego Wzgórza)⁶

⁶ Na podstawie: E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Zakład Wydawniczy SFS, Kielce 2011, s. 30-31.

2. Argumentowanie

Ćwiczenie 1

Zapoznaj się z fragmentem ballady Adama Mickiewicza pt. Powrót taty, a następnie wykonaj polecenia.

„(...) Dziaatki sprawiły, że uchodzis cało, Darzą cię życiem i zdrowiem; Im więc podziękuj za to, co się stało, A jak się stało, opowiem. Z dawna już słysząc o przejeździe kupca, I ja, i moje kamraty, Tutaj za miastem, przy wzgórk u słupca Zasiadaliśmy na czaty.	Dzisiaj nadchodzę, patrzę między chrusty, Modlą się dziaatki do Boga, Słucham, z początku porwał mię śmiech pusty, A potem litość i trwoga. Słucham, ojczyste przysły na myśl strony, Buława upadła z ręki; Ach! ja mam żonę, i u mojej żony Jest synek taki maleńki (...)
---	--

A. Mickiewicz, *Powrót taty* (fragmenty)

1. Wskaż i wypisz fragmenty mówiące o powodach zmiany decyzji zbójcy.

.....
.....

2. Zapisz własnymi słowami powody, które wpłynęły na zmianę decyzji zbójcy.

.....
.....
.....
.....

3. Zredaguj wypowiedź zbójcy, który tłumaczy towarzyszom, dlaczego puszczenie kupca było słuszną decyzją.

.....
.....
.....
.....

Ćwiczenie 2

a) Z okazji obchodów Dni Mickiewiczowskich w Twojej szkole przygotuj projekt plakatu informacyjnego inspirowanego twórczością Adama Mickiewicza.

b) Wybierz dwa spośród elementów graficznych umieszczonych na plakacie. Dla każdego z nich:

- podaj tytuł utworu Adama Mickiewicza, do którego ten element nawiązuje;
- wyjaśnij związek tego elementu z treścią wskazanego przez Ciebie utworu Adama Mickiewicza.

Posłuż się wzorem:

Element.....

nawiązuje do

ponieważ

W treści utworu (przywołanie konkretnych przykładów)

Ćwiczenie 3

Przeprowadź argumentowanie, kierując się wskazówkami w tabeli.

Teza: Starożytni bogowie mieli cechy ludzkie.

Fakty	Dowody	Motywy	Racje, opinie
Co się zdarzyło?	Co o tym świadczy?	Dlaczego tak się stało?	Co ktoś sądzi? Jakie są opinie na ten temat?
Zdarzenia, sytuacje, zjawiska, zachowania	Dokumenty, świadectwa potwierdzające fakty	Przyczyny zdarzeń, pobudki zachowań	Sądy, racje, poglądy, stanowiska

Na podstawie: M. Kuziak, S. Rzepczyński, *Jak pisać?*, Wydawnictwo Park Sp z o.o., Bielsko-Biała 2005, s. 170

Ćwiczenie 4

Słowo „melancholia” oznacza „nastrój smutku, przygnębienie, nostalgię” (SJP).

Który bohater lektury obowiązkowej ulegał temu uczuciu? Uzasadnij odpowiedź, podając jeden argument.

.....

.....

.....

.....

Ćwiczenie 5

Doradztwo grupowe

Ćwiczenie ma na celu uczenie skutecznego porozumiewania się, prezentację własnego punktu widzenia, współdziałanie w grupie. W pierwotnym zamyśle służy wsparciu w rozwiązywaniu konfliktów i problemów, budowaniu relacji międzyludzkich, grupowemu podejmowaniu decyzji. Z powodzeniem można je wykorzystać jako ćwiczenie uczące formułowania opinii, stanowiska oraz uzasadniania własnego zdania.

Przebieg:

1. Prezentacja i analiza problemu, trudnej sytuacji, w jakiej znalazł się uczeń lub wybrany bohater literacki.
2. Swobodne wypowiedzi uczniów na temat sytuacji (analogie, wątpliwości, spostrzeżenia) – przywołanie sytuacji analogicznych, wyrażenie emocji, refleksji, jakie wywołała sytuacja w uczniach.
3. Indywidualne wypowiedzi, polegające na wejściu w rolę osoby/postaci stojącej przed problemem i określeniu swojego stanowiska wobec niego oraz zaproponowaniu rozwiązania (Ja... jako... postarałbym się...).
4. Opracowywanie w zespołach propozycji rozwiązań, które zostały uznane za najlepsze wraz z określeniem konkretnych działań i ich uzasadnieniem.

Propozycje sytuacji wymagających rady zaczerpniętych z utworów literackich:

- Nieodwzajemnione uczucia Winicjusza wobec Ligii.
- Konflikt pomiędzy Aliną a Balladyną w lesie.

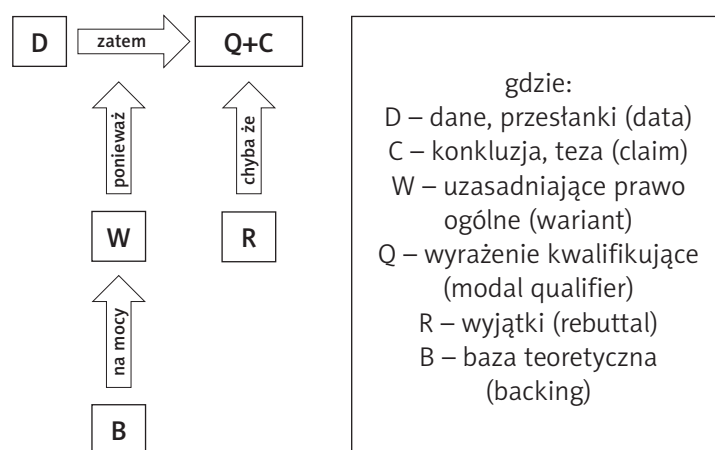
- Rozterki Strzelca, jak postąpić wobec tajemniczej dziewczyny znad jeziora Świtez.
- Reakcja Świtezianki wobec zdrady Strzelca.
- Wątpliwości pana Piotra dotyczące planowanego małżeństwa.

Na podstawie: E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Zakład Wydawniczy SFS, Kielce 2011, s. 66-67.

Ćwiczenie 6

Celem działań lekcyjnych jest wdrożenie uczniów w schemat argumentacji (tj. budowania i weryfikowania sądów). W pracy uczniowie opierać się będą na schemacie wywodu argumentacyjnego Toulmina (będącego rozszerzoną wersją schematu Arystotelesowskiego).

Budowa wywodu argumentacyjnego (wg Toulmina)

Przykład argumentacji Toulmina:

„Palenie w miejscach publicznych powinno być zakazane”

Palenie w miejscach publicznych powinno być zakazane (teza), ponieważ stwarza zagrożenie dla innych ludzi, szczególnie dzieci i kobiet w ciąży, które narażone są na bierne wdychanie substancji z papierosów (przesłanki). Podobnie jest z ludźmi mającymi problemy oddechowe (przesłanki). Ostatnie badania wskazują, że prawie (kwantyfikatory) 80% ludzi palących biernie jest bardziej narażonych na nowotwory niż sami palacze (przesłanki – wsparcie teoretyczne).

Zabronienie czynów stwarzających zagrożenie dla ludzi jest potrzebne (uzasadniające prawo ogólne/zasada). Jeśli palenie w miejscach publicznych będzie zakazane, zminimalizujemy lub całkowicie wykluczemy ryzyko rozwoju chorób płuc i serca u osób niepalących (wniosek). Co więcej, taki zakaz zmniejszyłby ryzyko powstawania chorób także u palaczy (wniosek).

Można by dyskutować, czy każdy palący w miejscu publicznym stwarza zagrożenie dla innych, jednak wiemy, że palenie samo w sobie jest niebezpieczne (wyjątek). Jeśli nawet zagrożenie nie dotyczy znacznej liczby ludzi, to już jedna osoba chorująca w wyniku biernego palenia powinna być wystarczającym argumentem (wyjątek). Wszystko, co napisałem, udowadnia, że palenie w miejscu publicznym powinno być zabronione.

Zagadka kryminalna

(Na podstawie: George Hillocks, Jr., *Teaching Argument Writing, Grades 6-12. Supporting Claims with Relevant Evidence and Clear Reasoning*, Portsmouth, NH 2011; www.ore.pl; tłumaczenie własne)

Mierząca metr sześćdziesiąt i ważąca pięćdziesiąt kilogramów Quennie Volupides była naprawdę atrakcyjną kobietą. Po kolejnej sprzeczce z mężem, Arturem, trzasnęła drzwiami i wyszła do klubu, w którym trwało właśnie przyjęcie.

Quennie wyszła z klubu kilka minut przed pierwszą w nocy i zaprosiła kilkoro przyjaciół, by dołączyli do niej na drinka w jej domu. Kiedy znajomi dotarli do domu Volupidesów około dziesięciu minut po gospodyni, zastali ją w drzwiach. Powiedziała: „Stało się coś strasznego! Artur pośliznął się i spadł ze schodów! Schodził z góry po drinka - wciąż trzyma szklanekę w dłoni i myślę, że nie żyje! O mój Boże, co mam robić?!”.

Autopsja wykazała, że Artur Volupides zmarł od rany na głowie i że był pijany.

Jak myślicie, co się stało?

Poszlaka/dowód/obserwacja	Uzasadniające prawo ogólne

Czy istnieją odstępstwa/wyjątki od tych reguł?

Jakie wnioski można wysnuć na ich podstawie?

3. Porządkowanie argumentów

Ćwiczenie 1

Chmurki

Zasadniczym celem tej metody jest przygotowanie do porządkowania argumentów i kontrargumentów, prezentacji różnych punktów widzenia, a także do publicznych wystąpień. Można ją wykorzystać do ćwiczeń kompozycyjnych poświęconych rozprawce z hipotezą. Zadaniem uczniów jest uporządkowanie dyskusji i podanych argumentów w taki sposób, aby zachować logikę i spójność wywodu.

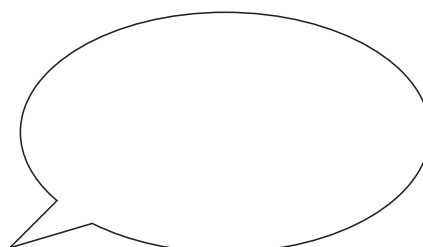
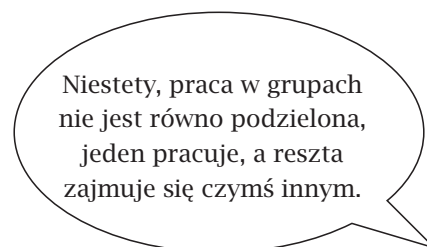
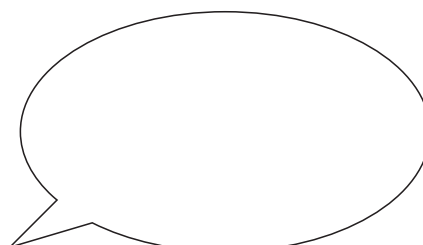
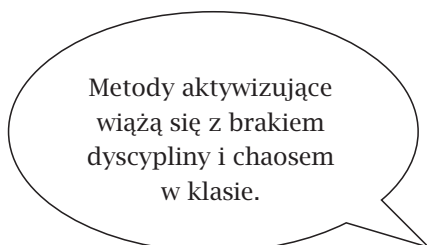
Przebieg:

1. Uczniowie w parach otrzymują któryś z wariantów przedstawionych w karcie pracy. Może to być zestaw „chmurki”, które są puste. Można też zastosować wariant z wypełnioną jedną stroną lub początkiem schematu. Szablon pustych „chmurki” jest uniwersalny i pozwala komponować plany rozprawek z hipotezą do różnych tematów.
2. W zależności od decyzji nauczyciela temat lub teza mogą być narzucone lub ich sformułowanie można powierzyć uczniom.
3. Zadaniem uczniów jest uzupełnienie schematu według własnego uznania i uzasadnienie poszczególnych argumentów.
4. Uczniowie następnie prezentują wypowiedź w parach.

Wersja A:

Autorefleksja:

Uzupełnij „chmurki”:

Wersja B:

Dzisiaj liczą się tylko pieniądze?

Myślę, że wykształcenie też jest ważne.

Na podstawie: E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Zakład Wydawniczy SFS, Kielce 2011, s. 46-48.

4. Logika i kompozycja

Ćwiczenie 1

Ćwiczenia dekompozycyjne - rozprawka

1. Jakiego problemu/zagadnienia dotyczy tekst?

.....

.....

2. Zapisz tezę/hipotezę postawioną przez autora.

.....

.....

3. Określ, czy autor posługuje się dedukcyjnym czy indukcyjnym sposobem rozumowania.

.....

4. Wypisz argumenty. Przy każdym z nich określ, czy jest to argument rzeczowy, logiczny czy emocjonalny.

Argument	Rodzaj argumentu (rzeczowy, logiczny, emocjonalny)
.....
.....
.....
.....

5. Rozwiń wybrany argument. Wyjaśnij, jak go rozumiesz.

.....

.....

6. Poprzyj dowolny argument własnym przykładem. Odwołaj się w nim do lektury obowiązkowej, udowadniając, że dobrze znasz tekst.

.....

.....

.....

.....

.....

7. Do jakiego wniosku dochodzi autor w zakończeniu? Wypisz lub sformułuj samodzielnie fragment będący konkluzją.

.....

.....

.....

.....

8. Z tekstu rozprawki wypisz wskazane słownictwo. Do każdego podpunktu dopisz własne przykłady.

a. słownictwo porządkujące rozumowanie i wprowadzające argumenty

.....

.....

własne przykłady

b. słownictwo prezentujące stanowisko autora

.....

.....

własne przykłady

c. słownictwo typowe dla stylu argumentacyjnego

.....

.....

własne przykłady

9. Przeprowadź ponowną redakcję tekstu, uwzględniając materiał z ćwiczeń.

Ćwiczenie 2

a) Przeczytaj podany poniżej tekst. Zastanów się, jakie tezy/twierdzenia wypowiadają rozmówcy oraz jakie argumenty i przykłady przytaczają na ich poparcie. Wyjaśnij, kiedy rozmówcy są zgodni, a kiedy polemizują ze sobą, wskaż, co na to wskazuje.

ZAWSZE PODAWAJ KONKRETNE PRZYKŁADY Z TEKSTU!

(Na podstawie: <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/708202,jaka-jest-ta-dzisiejsza-mlodziez.html>)

Mira Suchodolska w rozmowie z prof. Jackiem Kurzępą, <i>Jaka jest dzisiejsza młodzież?</i>	Teza	Argumenty Przykłady/dowody
<p>M.S.: „Żyjemy w czasach, w których egoizm, bezwzględny indywidualizm, bezlitosna konkurencja, walka eksterminacyjna osobnika z osobnikiem, każdego z każdym, są czczone i kultywowane jako główny system życia” – komentował Kazimierz Raczyński polską rzeczywistość [...]. To było na początku lat 30. XX w. Jego komentarz można by umieścić dziś w dowolnej gazecie, nie zmieniając ani wyrazu. A my narzekamy, że dzisiejsza młodzież jest okropna.</p> <p>J.K.: Jak widzimy młodzi w prosty sposób powielają nieodpowiedzialne, niedopuszczalne zachowania dzisiejszych dorosłych. Ale też zawsze młodzież jest rozchwiana, nieobliczalna i popełniająca błędy. Starość, a w każdym razie dojrzała dorosłość, to przechodzenie w stan stagnacji, kiedy to człowiekowi wydaje się, że posiadał już wszystkie mądrości i rozgryźł zagadki świata. To jest niemal nieprzekładalna perspektywa, bardzo trudno i jednej, i drugiej stronie spojrzeć na życie oczyma tych drugich. Jest to tym trudniejsze, że dziś pomiędzy pokoleniami murem staje technika. Młodzi ludzie funkcjonują w konwencji wielobycia, zwielokrotnionych tożsamości, są w kilku płaszczyznach naraz: tu rozmawiają z nami, tam wysyłają sms-a, piszą do kolegi na portalu społecznościowym, robią zakupy w e-sklepie. Pokolenie 40-50-latków nie rozpoznaje tego świata, który młodzi oswoiili i ujarzmili. Dlatego młodzi są dla nich najeźdźcami, bo oni ten świat chcieliby zagarnąć dla siebie.</p>		

Mira Suchodolska w rozmowie z prof. Jackiem Kurzepą, <i>Jaka jest dzisiejsza młodzież?</i>	Teza	Argumenty Przykłady/dowody
<p>M.S.: Kiedy odszyfrowano pismo klinowe Sumerów, na jednej z tabliczek odczytano tekst zatytułowany „Skryba i jego zepsuty syn”. To dialog ojca z synem, zaczynający się od rytualnego pytania „Dokąd idziesz?”, na które pada równie rytualna odpowiedź „Donikąd”. I dalej następuje to, co wszyscy znamy: tyrada ojca, że syn się leni, że nie ma szacunku dla ojca ani nauczycieli, że nie uczy się... Problemy sprzed ponad 4 tys. lat są wciąż żywe.</p> <p>J.K.: Margaret Mead w pracy „Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego” stawia tezę, że konflikt pokoleń nie zawsze musi zaistnieć. Aby wybuchła wojna, konieczne jest spełnienie kilku warunków. My żyjemy w czasach, kiedy ruchy kulturowe, technologiczne wychodzą od młodych, co już samo w sobie jest zarzewiem konfliktu. Na ten zaś nakłada się kolejny, między metropolią a prowincją, która wciąż jest zapóźniona technologicznie i kulturalnie. Młodzież z tej prowincji gromadnie migruje do dużych miast, gdzie przeżywa szok, zachłystuje się. [...] To jest ten dzisiejszy styl życia młodzieży, kawiarniano-pubowy, oni się tam spotykają, bandują, spędzają czas.</p> <p>M.S.: [...] smarkacze wciąż nawalają w te głupie gry komputerowe, od czego stają się sfrustrowani i agresywni – to następna „mądrość” ulicy, powtarzana także w poważnych dyskusjach. Tymczasem agresja funkcjonalna, niezbędna przy grach, ale także w wykonywaniu różnych zadań, jest czymś pozytywnym. W przeciwieństwie do tej emocjonalnej, która może znaleźć ujście na ulicach.</p> <p>J.K.: To niezrozumienie bierze się stąd, że dorośli tylko epizodycznie ma kontakt ze światem młodego człowieka. Np. zaglądając mu przez ramię, kiedy ten robi coś na swoim komputerze czy tablecie. [...] przecież pokonywanie poszczególnych poziomów wymaga pomysłowości, wypracowania pewnej strategii, nie mówiąc o zręczności i koordynacji ręka-oko. [...] Ludzie mają tendencję do uproszczeń w wydawaniu sądów. Dlatego często nie doceniamy młodych ludzi.</p>		

- b) Wybierz jedną z tez, która jest ci najbliższa, i sformułuj do niej własne argumenty i przykłady. Sprawdź, czy twoje argumenty i przykłady na pewno są trafne i adekwatne.
- c) Zastanów się nad właściwą kolejnością/hierarchią argumentów. Skomponuj plan tekstu argumentacyjnego. Następnie wykonaj pierwszy szkic tekstu.

Ćwiczenie 3

1. Przeczytaj wszystkie teksty źródłowe.
2. Wybierz spośród podanych niżej tez jedną, której prawdziwości można dowieść, korzystając z dołączonych tekstów źródłowych.

Teza 1. Wojna nie oszczędza nikogo.

Teza 2. Ludzie szybko zapominają o wojnie.

Teza 3. Wojny wybuchają bardzo często.

Teza 4. Wojna jest traumatycznym przeżyciem dla każdego człowieka.

3. Powtórnie przejrzyj teksty i na ich podstawie sformułuj argumenty, które potwierdzą prawdziwość wybranej tezy.

TEZA

	Argument (dowód)	Rozwinięcie argumentu	Tekst źródłowy (1, 2, 3, 4)	Przykład, cytat
1.	Wiele ludzi utraciło dach nad głową	Wielu ludzi utraciło dach nad głową w wyniku działań wojennych lub zajęcia ich mienia przez okupantów. Prawa człowieka były w czasie wojny masowo łamane.	tekst 1	„Do mojego mieszkania sprowadził się pierwszego dnia major Bedjajew. Część mebli spalił, «bo nikt ich nie chciał», część ukradł stróż. Zginęły wówczas moje notatki oraz przede wszystkim biblioteka naukowa.”
2.				
3.				
4.				
5.				

4. Ułóż trzy zdania z cytatami, które zapisałeś w tabeli.

.....

.....

5. Uporządkuj zdania tak, aby tworzyły logiczny ciąg, a następnie – wykorzystując słownictwo typowe dla rozprawki – połącz je w spójny tekst. Możesz zmieniać formy gramatyczne, typy wypowiedzeń, stosować synonimy.

Dzieci muszą szybko wydorosnąć, zamiast się bawić – patrzą na śmierć swych bliskich.

W czasie wojny cierpią żołnierze i cywile.

Domy są zniszczone.

Ludność cywilna cierpi głód i niedostatek.

Ludność cywilna jest narażona na ataki wojska.

Wojna jest traumatycznym przeżyciem.

Wszyscy żyją w ciągłym strachu.

W każdej chwili można stracić dach nad głową.

Cywile tracą swych bliskich: ojców, mężów, synów.

6. Przeanalizuj wypisane przez siebie argumenty, raz jeszcze przeczytaj tezę, a następnie napisz końcową część rozprawki (potwierdzenie tezy). Pamiętaj, że zakończenie musi zawierać wnioski.

.....

.....

TEKST ŹRÓDŁOWY NR 1

Karolina Lanckorońska

Wspomnienia wojenne (fragment)

Rosjanie też mieli przed wojną wielką własną naukę i kulturę. Zginęły one w morzu krwi. Naukę w niektórych działach zdołano odbudować, w przeciwieństwie do kultury, bo bez tradycji kultury nie ma. Moskale o tym wszystkim wiedzą doskonale, dlatego ludzi nauki otaczają szacunkiem, o ile są absolutnie pewni, że wyniki ich badań nie sprzeciwią się nigdy i nigdzie ani koncepcjom klasowym, ani filozofii materialistycznej, ani imperialistycznym założeniom Rosji. Tymczasem zaś byliśmy na uniwersytecie świadkami walki Kijowa z Moskwą o rzecz symboliczną i tym samym ważną, o nazwę uniwersytetu. Poszło właściwie o jedno słowo. Kijów zwrócił się do Moskwy o zatwierdzenie następującej nazwy: Ukraiński Uniwersytet Lwowski im. Iwana Franko. Moskwa zgodziła się po skreśleniu słowa: ukraiński. Nie miała nic przeciwko dedykowaniu uniwersytetu poecie ukraińskiemu, ale sama uczelnia nie miała mieć przymiotnika narodowościowego. Ukazały się więc wszędzie napisy i ogłoszenia Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franko. Wiedzieliśmy jednak, że Ukraińcy nie dali za wygraną, że ten „zdekompletowany” napis ciągle ich drażnił. Rzecz poszła po raz drugi do Moskwy, z silnym poparciem wpływowych towarzyszy. Wreszcie pewnego dnia ukazały się przy wejściu na Uniwersytet dwie duże tablice barwy purpurowej, z pełnym napisem, na jednej w języku rosyjskim, a na drugiej, raczej na pierwszej, w ukraińskim. Kijów zwyciężył na Ukraińskim Uniwersytecie Lwowskim imienia Iwana Franko.

To było w styczniu, było wcześniej rano i bardzo ciemno. 11 lutego w dzień równie ciemny, równie wcześniej rano, wpadł do mojego mieszkania chłop z Buczał, który na Andzi i na mnie zrobił wrażenie obłąkanego. Bełkotał i płakał; krzychał, że pojechali. Było 30 stopni mrozu, próbowałam więc doprowadzić go do przytomności za pomocą ciepłego napoju. Wypił i usiadł. Wtedy się dowiedziałam, że w nocy przyszło wojsko i zabrało w bardzo krótkim czasie całe Klicko-Kolonję, tzn. wszystkie te rodziny, które, pochodząc z sąsiednich wsi polskich, osiadły po pierwszej wojnie na byłych gruntach folwarcznych. Ukraińcy z pobliskich wsi w pół godziny po wypędzeniu naszych ludzi, jeszcze w nocy, zajęli zagrody. Deportowanym pozwolono zabrać tylko to, co „w prędkości” zdołali wziąć ze sobą, trochę jedzenia i pierzyny. Sądząc z opowiadania, mieli najwyżej godzinę czasu.

Po godzinie odszedł, obiecując wrócić, jak się tylko dowie czegoś nowego. W południe już był drugi. Był to człowiek osobiście mi nieznany, równie nieprzytomny jak jego poprzednik, ale u niego objawiało się to inaczej. Był to bowiem nie chłop tym razem, lecz inżynier spod Lwowa. Ten nie bełkotał ani nie płakał, tylko mówił tak straszliwie prędko urywkami zdań, że zrozumieć go było bardzo trudno, przy tym jeszcze przerywał te opowiadania ciągle powtarzającym się, kategorycznym żądaniem pomocy ode mnie. Po jakimś czasie zrozumiałam, że jest szwagrem leśniczego, którego tej nocy z żoną i dwumiesięcznym dzieckiem wywieziono z lasów komarniańskich. Inżynier mówił, że pociąg jeszcze stoi w Komarnie, że leśniczemu udało się podać dziecko matce żony, która się zbliżyła do wagonu, ale żołnierz sowiecki zobaczył i zmusił babkę do oddania dziecka matce. Od owego inżyniera też się dowiedziałam, że na kilku stacjach między Lwowem a Komarnem stoją pociągi pilnowane przez wojsko, z których to pociągów rozlegają się śpiewy. Po południu przyszła wizyta trzecia. Tym razem był to starszy gospodarz ze wsi Chłopy. Ten znowu nie gadał prawie nic, siedział w kuchni, zaciskając pięści. Gdy po chwili trochę odtajał, powiedział, cedząc każde słowo, że on doskonale wie, którzy to Ukraińcy zrobili Sowiecom spisy tzw. kolonistów, i że żaden z nich żywcem nie wyjdzie z jego rąk, jak tylko będzie znowu Polska. Wydawszy to oświadczenie, prawie bez pożegnania wyszedł znów z mieszkania.

Zimno było straszliwie. Tak rozpaczliwe były wówczas te nieprzerwane mrozy, jak rozpaczliwa była we wrześniu nieprzerwana pogoda. Pociągów na dworcach ciągle przybywało. Wagony były zamknięte, zezwalano tylko i to nie zawsze – na wyrzucanie zwłok. Zbierano je wieczorem na torach. Dużo było wśród nich zamarzniętych dzieci. Pokazało się, że nie wszędzie można było zabierać pierzyny jak w Klicku, z niektórych wsi kazano ludziom wyjść bez niczego, jeśli tego żądał miejscowy ukraiński sowiec.

Ja tymczasem musiałam się ukrywać. Nie mogłam pozostać u osób o których wiadomo było, że się ze mną przyjaźniły, ponieważ wiedziałam, że jestem poszukiwana. Ukryli mnie wówczas znajomi, nie mający żadnych obowiązków przyjaźni wobec mnie. Okres ten, trzytygodniowy był dla mnie nie-

słuchanie przykry; świadomość, że nieustannie narażam swych opiekunów, ciążyła mi niewymownie. Spodziewałam się NKWD przy każdym dzwonku, drżałam o moich gospodarzy, a sama nie bardzo wiedziałam, co począć.

Do mojego mieszkania sprowadził się pierwszego dnia major Bedjajew. Część mebli spalił, „bo ich nikt nie chciał”, część ukradł stróż. Zginęły wówczas moje notatki oraz przede wszystkim biblioteka naukowa, mówiąc o rzeczach innych, na przykład pamiętki po zmarłych. Wiem, że tysiące, a nawet miliony ludzi w Europie przeżyło to samo w ciągu tych ostatnich lat, lecz ta świadomość nie tylko nie jest pociechą, przeciwnie, sprawę pogarsza. Im więcej jest wśród nas ludzi wyzutyh z własnej przeszłości, tym groźniejszy jest zanik tradycji, kontynuacji duchowej, po prostu – kultury.

TEKST ŹRÓDŁOWY NR 2

Tadeusz Różewicz

Ocalony

Mam dwadzieścia cztery lata
ocalałem
prowadzony na rzeź.

To są nazwy puste i jednoznaczne:
człowiek i zwierzę
miłość i nienawiść
wróg i przyjaciel
ciemność i światło.

Człowieka tak się zabija jak zwierzę
widziałem:
furgony porąbanych ludzi
którzy nie zostaną zbawieni.

Pojęcia są tylko wyrazami:
cnota i występki
prawda i kłamstwo
piękno i brzydota
męstwo i tchórzostwo.

Jednako waży cnota i występki
widziałem:
człowieka który był jeden
występny i cnotliwy.

Szukam nauczyciela i mistrza
niech przywróci mi wzrok słuch i mowę
niech jeszcze raz nazwie rzeczy i pojęcia
niech oddzieli światło od ciemności.

Mam dwadzieścia cztery lata
ocalałem
prowadzony na rzeź.

TEKST ŹRÓDŁOWY NR 3

Adam Zagajewski Po końcu świata

Czy żyjemy już po końcu świata? Historyk powie, że epokę naszą poprzedziły niezliczone końce świata. Upadł groźny Babilon. Rzymianie z lękiem patrzyli na barbarzyńców i na chrześcijan. Upadło Bizancjum. Dla ludzi żyjących w tamtych cywilizacjach jak pszczoły w ulu były to straszliwe katastrofy, prawdziwe końce świata (upadła Kartagina). Nie mogli przecież wiedzieć, że za sto, dwieście czy pięćset lat rana zablizni się i że coś ze starego Rzymu zachowane zostanie w chrześcijańskiej Europie.

Ale i bliżej nas, w czasach stosunkowo niedawnych: czy pierwsza wojna światowa nie była końcem świata, nie tylko dla chłopców, którzy padli pod Verdun, ale i dla większości mieszkańców Europy? Kończył się dawny porządek, zaczynało niepewne, chaotyczne jutro. Radość panowała tylko w tych krajach – jak Polska czy Czechosłowacja – którym koniec świata przynosił niepodległość.

I potem druga wojna, zagłada Żydów, dwa powstania w Warszawie, kurz i pył, groby na podwórkach czynszowych kamienic. I potem znowu życie, stokrotki, bielizna susząca się na białych sznurach, w antykwariatach książki z poprzedniej epoki, nagle starsze o tysiąc lat.

Różne są stopnie tragiczności końców świata. Na przykład sytuacja niemieckich Żydów, pisarzy, intelektualistów, którzy zapomnieli o swym żydowskim pochodzeniu i należeli do największych mistrzów języka niemieckiego, i oto dowiadują się, że zostali skazani na śmierć, podczas gdy dozorca ich kamienicy, mówiący ciemnym, trywialnym dialektem, otrzymuje w darze prowizoryczną nieśmiertelność, jest lepszym, prawdziwym Niemcem.

Koniec świata: Mandelsztam umierający z wycieńczenia w obozie koncentracyjnym. Baczyński zabity podczas walk powstańczych. Polscy oficerowie wywożeni z Kozielska pod Katyń, na wiosnę; właśnie świeci kwietniowe słońce, krzewy puszczają pierwsze liście.

Jak żyć po tylu końcach świata? Adorno uważał, że po Oświęcimiu poezja jest niemożliwa. Ale na białych sznurach suszy się bielizna, słychać śmiech małego dziecka. To dziecko wyrośnie, zostanie policjantem albo księdzem. Dlatego jestem zdania, że po końcu świata należy żyć tak jak zawsze. Pamiętać, rzecz jasna, o tym, co się zdarzyło, i o tym, co się zdarzy. Mimo to żyć jak zawsze. Chodzić na długie spacerki. Patrzeć, jak zachodzi słońce. Wierzyć w Boga. Czytać wiersze. Pisać wiersze. Słuchać muzyki. Pomagać innym. Przeszkadzać tyranom. Cieszyć się miłością i martwić się śmiercią. Jak zawsze.

Adam Zagajewski (ur. 1945) – poeta, eseista, krytyk literacki, pisarz. Ukończył studia filozoficzne. Zadebiutował w 1972 roku tomikiem *Komunikat*. Inne zbiory poetyckie to: *Sklepy mięsne*, *List*, *Oda do wielości*, *Jechać do Lwowa*, *Niewidzialna ręka*. Ważną częścią jego twórczości są eseje, w których podejmuje tematy związane z dziedzictwem duchowym Europy.

Osip Mandelsztam (1891–1938?) – poeta rosyjski, zesłany w latach trzydziestych do łagru sowieckiego. Nieznane są miejsce i dokładna data jego śmierci.

Theodor Adorno (1903–1969) – filozof i socjolog niemiecki, profesor uniwersytetu we Frankfurcie nad Menem. Zajmował się między innymi problemem osobowości.

TEKST ŹRÓDŁOWY NR 4

Ernest Hemingway
Stary człowiek przy moście

Stary człowiek w okularach o stalowej oprawie i w bardzo zakurzonym ubraniu siedział przy drodze. Na rzece był most pontonowy, przez który ciągnęły wozy, ciężarówki, sunęli mężczyźni, kobiety i dzieci. Furmanki zaprzęgnięte w muły z trudem wjeżdżały na stromy brzeg, a żołnierze pomagali im, podpierając szprychy kół. Ciężarówkom wspinanie się na brzeg szło łatwiej i oddalały się szybko, a chłopci wlekli się mozolnie, po kostki w kurzu. Lecz starzec siedział bez ruchu. Był zbyt zmęczony, aby iść dalej.

Moim zadaniem było przekroczenie mostu, zbadanie przyczółka i stwierdzenie, do jakiego miejsca dotarł nieprzyjaciel. Uczyniłem to i powróciłem na drugą stronę rzeki. Było tam teraz znacznie mniej furmanek i bardzo niewielu pieszych, ale starzec wciąż siedział na swoim miejscu.

– Skąd jesteście? – spytałem go.

– Z San Carlos – odpowiedział i uśmiechnął się.

Było to jego rodzinne miasteczko i wymawianie tej nazwy sprawiało mu przyjemność, więc uśmiechnął się.

– Opiekowałem się zwierzętami – dodał.

– O – powiedziałem tylko, niezupełnie rozumiejąc, o co mu chodzi.

– Tak – powiedział. – Pozostałem, by zaopiekować się zwierzętami. Byłem ostatnim człowiekiem, który opuścił San Carlos.

Nie wyglądał na pastucha i spojrzawszy na jego czarne, zakurzone ubranie, na jego szarą, zakurzoną twarz i okulary w stalowej oprawie, spytałem:

– A co to były za zwierzęta?

– Różne zwierzęta – odpowiedział. – Musiałem je opuścić.

Obserwowałem most i afrykański niemal krajobraz dorzecza delty rzeki Ebro i myślałem o tym, ile czasu minie, zanim zetkniemy się z wrogiem. Nasłuchiwałem pierwszych odgłosów sygnalizujących owo zawsze tajemnicze zjawisko zwane kontaktem z nieprzyjacielem, a starzec wciąż siedział na swoim miejscu.

– Jakie to były zwierzęta? – spytałem.

– Trzy zwierzęta wszystkiego razem – tłumaczył mi. – Dwie kozy i jeden kot, no i jeszcze cztery pary gołębi.

– I musieliście je opuścić? – spytałem.

– Tak. Z powodu artylerii. Kapitan kazał mi iść z powodu artylerii.

– I nie macie żadnej rodziny? – spytałem, obserwując drugi brzeg, gdzie ostatnie furmanki pośpiesznie zjeżdżały ze skarpy.

– Nie – odpowiedział. – Tylko te zwierzęta, które wymieniłem. Z kotem, oczywiście, nie ma zmartwienia. Koty same sobie dają radę, ale nie chcę nawet myśleć o tym, co będzie z resztą.

– Jakie macie poglądy polityczne? – spytałem.

– Nie mam żadnych – odpowiedział. – Mam siedemdziesiąt sześć lat. Zrobiłem dwanaście kilometrów i wydaje mi się, że dalej już nie pójdę.

– To nie jest dobre miejsce na postój – powiedziałem. – Jeżeli możecie, to pójdźcie jeszcze szosą do skrzyżowania na Tortosę. Tam są samochody.

– Poczekam jeszcze chwilę – powiedział – i pójdę. Dokąd jadą te samochody?

– Do Barcelony – powiedziałem.

– Nie znam tam nikogo – odpowiedział – ale dziękuję wam bardzo. Jeszcze raz bardzo dziękuję.

Spojrzał na mnie zmęczonym, beznamiętnym wzrokiem i z wielkiej potrzeby podzielenia się z kimś swoją troską, powtórzył:

– Kot na pewno da sobie radę. Nie ma się co martwić o kota. Ale tamte. Jak wam się zdaje, co z nimi będzie?

– Nic, pewnie jakoś przeżyją.

– Tak myślicie?

– Czemu nie? – powiedziałem, patrząc na drugi brzeg, gdzie nie widać już było furmanek.

– Ale co zrobią, jak zaczną strzelać artyleria? Przecież mnie kazali iść z powodu artylerii.

– Czy otworzyliście gołębnik? – spytałem.

– Tak.

– Gołębie odfruną.

– Tak, na pewno. Na pewno odfruną. Ale tamte. Lepiej nie myśleć o tamtych – powiedział.

– Jeżeli odpoczęliście już trochę, to ruszcie w drogę – nalegałem. – Wstańcie teraz i spróbujcie iść.

– Dziękuję – powiedział i wstał, zachwiał się i zaraz siadł z powrotem w przydrożnym kurzu.

– Opiekowałem się zwierzętami – powiedział głucho, ale już nie do mnie. – Opiekowałem się tylko zwierzętami.

Nic nie mogłem dla niego zrobić. Była Niedziela Wielkanocna i faszyci nacierali w kierunku rzeki Ebro. Dzień był szary, chmury wisiały nisko, tak że nie używali samolotów. To i jeszcze fakt, że koty same sobie dają radę, to było wszystko, na co liczyć mógł ten stary człowiek.

Ćwiczenie 4 **Chmury myśli**

Ćwiczenie służy doskonaleniu umiejętności porządkowania argumentów, uzasadniania własnego zdania, komponowania rozprawki oraz powtórzeniu najważniejszych motywów. Uczniowie pracują w grupach. Każda grupa otrzymuje arkusz papieru, klej, mazaki i kartki.

Przebieg:

1. Omawiamy zagadnienie/problem, nad którym będą pracować uczniowie, i zapisujemy na tablicy tezę.
2. Uczniowie dobierają się w grupy lub pary (o takim samym stanowisku wobec problemu lub w wersji trudniejszej o różnych stanowiskach – wówczas stworzą schemat rozprawki z hipotezą).
3. Wycinają z kartek okręgi. Na jednym z nich zapisują stwierdzenie odzwierciedlające ich stanowisko (tezę lub hipotezę) i umieszczają go na środku.
4. Na kolejnych okręgach gromadzą argumenty potwierdzające tezę lub argumenty i kontrargumenty do hipotezy i umieszczają je wokół tezy/hipotezy.
5. Na następnych okręgach zapisują po jednym przykładzie do każdego z nich i dokładają w odpowiednie miejsca, tworząc coraz większy kształt „chmury”. Przykłady mogą czerpać z utworów literackich lub własnych doświadczeń zależnie od polecenia wydanego przez nauczyciela.
6. Powstała „chmurę myśli” nakleją na arkusz.
7. Grupy prezentują wyniki pracy.

Ćwiczenie 5

Gra w karty

Metoda służy prezentacji własnego punktu widzenia, przygotowaniu do podejmowania indywidualnych i grupowych decyzji. Ułatwia prowadzenie dyskusji na różne tematy, formułowanie argumentów za i przeciw.

Przebieg:

1. Uczniowie pracują w zespołach 6–8-osobowych. Jedna osoba zostaje obserwatorem. Każda grupa losuje jeden z tematów do dyskusji. Można skorzystać z gotowych tematów lub nawiązać do tematu poruszanego na lekcji.
2. Każdy zespół otrzymuje talię kart. Po rozdaniu kart dyskusję rozpoczyna osoba, która wylosowała kartę z poleceniem „Rozpocznij dyskusję”. Kończy ta, która w swoim zestawie otrzymanych kart znajdzie tę z napisem „Zakończ i podsumuj dyskusję”. Rozmowa toczy się w ten sposób, że każda z osób może zabrać głos pod warunkiem, iż wykorzysta jedną z kart i zareaguje adekwatnie do polecenia zapisanego na niej. Obserwator decyduje o tym, czy kartę można zaliczyć, czyli odłożyć na bok. Wygrywa ten, kto jako pierwszy pozbędzie się wszystkich kart. Nie liczą się w tej konkurencji karta pierwsza i ostatnia.

Atmosfera w szkole jest tak samo ważna jak efekty w nauce.	W szkole nie powinno się stawiać stopni.	Po co wkuwać reguły gramatyczne na lekcji języka obcego, najważniejsze, żeby człowiek się dogadał.
Jeżeli w klasie jest więcej niż 30% jedynek z klasówki, nauczyciel powinien mieć potraconą pensję za brak efektów w pracy.	Oceń atmosferę panującą w czasie dyskusji.	Podaj w wątpliwość sens dyskusji.
Możesz zachowywać się w dowolny sposób.	Popierasz przedmówcę. Podaj argumenty.	Sprzeciwiasz się przedmówcy. Podaj argumenty.

Zajmij dowolne stanowisko wobec wypowiedzi przedmówcy.	Włącz się do dyskusji opierając się wyłącznie na liczbach i faktach.	Włącz się do dyskusji używając emocji.
Poprzyj dyskusję jakimś przykładem z własnego doświadczenia.	Ostro skrytykuj ostatnią wypowiedź.	Utrudnij dyskusję w dowolny sposób.
Zajmij sceptyczne stanowisko wobec dyskusji.	Przedstaw swoją wizję problemu za 10 lat.	Sprzeciwiasz się przedmówcy. Podaj argumenty.
Przedstaw omawiane problemy z perspektywy ucznia.	Przedstaw omawiany problem z perspektywy nauczyciela.	Zrezygnuj z wypowiedzi.
Zachęć kolejną osobę do dyskusji, zadając jej jakieś pytanie.	Na podstawie: E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, <i>Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących</i> , Zakład Wydawniczy SFS, Kielce 2011, s. 104–108.	